

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע"י

פרשת וישלח, תשע"ג
מספר 994מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו" דורון דנינו

הרבה פרשנויות ומדרשים נתחברו על המפגש הטעון מאוד בין האחים. על התנהגותו של יעקב במפגש עם עשו נכתבו שלל ביקורות. מהן חיוביות, כגון: "אמר ר' יהונתן כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם ותכסייהם יניח פרשה זו לפניו וילמד הימנה טכסיסי פיוסיס וריצויים" (מדרש לקח טוב, וישלח); "רבינו (רבי יהודה הנשיא) כשהיה עולה למלכות היה מסתכל בפרשה זו" (מדרש רבה, בראשית ע"ח), אך גם שליליות: "באותה שעה שקרא יעקב לעשיו אדוני אמר לו הקב"ה אתה השפלת עצמך וקראת לעשיו אדוני שמונה פעמים, חייך אני מעמיד מבניו שמונה מלכים קודם לבניך" (מדרש רבה, בראשית ע"ה).

הפעם ננסה להאיר סוגיה זו מזווית דרשנית אחרת, על פי פרשנות שניתנה בספרות הקבלה (בעיקר בתוך הזוהר עצמו על הפרשה) לדיאלוג הראשון שהתקיים לפני מפגש זה: וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו'. רבי יהודה פתח "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך"... ומאינון מלאכין שדר ליה (=ואלו מלאכים שלח לו) לעשו, הה"ד "וישלח יעקב מלאכים", מלאכים ודאי הוו (ממש היו).

מכאן שהשליחים ששלח יעקב לעשו אינם אנשים רגילים אשר תפקידם להתרפס לפניו אלא מלאכים ממש, ולכן ההנחה היא שמטרת שליחתם הייתה אחרת. למשל, על פי הציטוט לעיל, תפקיד המלאכים היה להגן על יעקב מפני עשו, ואכן יש מדרשים המתארים כיצד הכו אותו המלאכים עד שביקש הצלה מכוח היותו אח ליעקב ולא בשל היותו צאצא ליצחק ולאברהם.

הזוהר שואל מדוע בכלל הודיע יעקב לעשו על בואו, ומשיב (בתרגום):
אמר רבי אבא וכי מדוע שלח הוא אל עשו, היה ראוי לו להתעלם ממנו, אלא אמר יעקב יודע אני שעשו דואג לכבודו של אבא ולעולם לא יכעיס אותו, ומאחר ויודע אני שאבא קיים איני מפחד ממנו וכל זמן שאבא קיים אוכל להתפייס עמו.

דהיינו כוונת יעקב הייתה חיובית: ליצור שלום בינו לבין עשו, שלום שיוכל להתקיים רק בזמן שיצחק עדיין בחיים, ולכן מיהר לשלוח מלאכים. אולם מלאכים בשר ודם אינם יכולים לזהות אם עשו השתנה או שמא נותר אותו רשע, לפיכך שלח יעקב מלאכי אלוקים, וזו הייתה תשובתם:

"וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו" וגו'. כיון דאמר באנו אל אחיך לא ידענא דאיהו (=שזהו) עשו? וכי אחיך אחרנין הוו ליה (=אחים אחרים היו לו) ליעקב? אלא באנו אל אחיך, ואי תימא דהדר (=ואם תאמר שחזר) בתשובה ואזיל בארע מתקנא, (=והולך בדרך מתוקנת) לאו הכי אלא עשו רשע כמעיקרא.

* הרב ד"ר דורון דנינו הוא חבר קיבוץ שדה אליהו, מרצה במחלקה לתולדות ישראל ובתוכנית ליהדות בת זמננו באוניברסיטה, ומלמד במכללה החרדית בירושלים ובמדרשת הבנות בעין הנצי"ב. הרב דנינו חבר בארגון רבני צוהר.

אם כן, עֲשׂוֹ נותר שונא ליעקב, ולפיכך לא ייתכן שישרור ביניהם שלום אמת. לכן יעקב שולח ביד המלאכים שני מסרים אל עֲשׂו, מסרים שלכאורה נראים תמוהים ביותר:

1. אמר רבי יהודה מאי קא חמא יעקב דשדר ליה לעשו ואמר עם לבן גרתי, וכי מה עביד בשליחותיה לעשו מלה דא? (דהיינו, איזו תועלת צמחה ליעקב מהמידע שהעביר לעשו כי הוא גר עם לבן?) ועונה הזוהר: "אלא לבן הארמי קליה אזיל בעלמא דלא הוה ב"נ משתזיב מניה דהוה הוה חרש בחרשין ורב מקוסמין ואבוי דבעור הוה ובעור אבוי דבלעם וכתוב (יהושע י"ג) בלעם בן בעור הקוסם, ולבן חכם בחרשין וקוסמין יתיר מכלהו, ועם כל דא לא יכיל ביעקב... אמר עם לבן גרתי. ואי תימא דזעיר הוה ירח או שתא, לאו הכי אלא ואחר עד עתה, עשרין שנין אתאחרית עמיה. ואי תימא דלא סליק בידי כלום, ויהי לי". תשובת הזוהר היא שיעקב רמז לעֲשׂו שאם הצליח לגבור על לבן שהיה גדול הקוסמים והמכשפים, לא בהתמודדות חד-פעמית אלא במשך עשרים שנה, הרי ודאי שיוכל לגבור גם עליו.

2. השאלה השנייה היא איזה מסר רצה יעקב להעביר לעֲשׂו במילים "ויהי לי שור וחמור", ומדוע הקדים שור וחמור לשאר הרכוש והנפש. על זה עונה המקובל הרב אברהם יפרח זצ"ל בספרו "זכור לאברהם"¹:

כל העוסק בתורה, התורה מגינה עליו... ויאמר עשיו בלבו "יקרבו ימי אבל אבי" שאסורים בלימוד התורה וכשיפסיק יעקב מללמוד תורה "ואהרגה את יעקב אחי"... שמשום כך כשחזר יעקב מבית לבן שלח מלאכים לעשיו לאמור לו "עם לבן גרתי" ופירש ז"ל עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, שהתורה מגינה על לומדיה, ואם תביא ראייה מדוד המלך שהיה צדיק ועם כל זאת משהפסיק ללמוד נחה נפשו, "ויהי לי שור וחמור", לי יש יוסף ויששכר שנקראים שור וחמור שנא' "בן פורת יוסף וגו' צעדה עלי שור", וכאומרם ז"ל שיוסף שטנו של עשיו... ואם תאמר שאין בכוח יוסף לבד להצילני כי רק התורה היא המגינה... הנה לך יששכר שנקרא חמור שנא' "יששכר חמר גרם רבץ בין המשפּתים" (בר' מט:יד), שלומד תורה יומם ולילה וכבר אמרו חז"ל בסנהדרין הבן מזכה את אביו, ולא תוכל להרגני גם בשבעת ימי אבל אבי.

לאור הדברים שנאמרו לעיל גדלה התמיהה מדוע לאחר שהעביר יעקב את כל המסרים הללו אל עשו, נאמר מיד בפסוק שלאחר מכן: "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ" ? ובלשונו של הזוהר (בתרגום):

יעקב נחשב לעץ החיים... ומדוע פחד? והרי עשו לא יכול לשלוט עליו. ועוד, כתוב "והנה אנכי עמך", וכן כתוב "ויפגעו בו מלאכי א-להים", אם מלאכים קדושים היו עמו מדוע פחד? ספר הזוהר עונה על זה כמה תשובות: יעקב לא רצה לסמוך על הנס; יעקב לא רצה להרוג את אחיו; ה' מתאוה לתפילתם של צדיקים ועוד.

יוצא אפוא שהקריאה הקבלית בפסוקים הראשונים של פרשתנו מעניקה זווית ראייה נוספת על ראשיתו של מפגש טעון זה, ומאירה את דמותו של יעקב אבינו באור נוסף, שלם יותר.

¹ עכו תשנ"ב, עמ' ה-ו.